

Peilen naar de politieke kennis van de Belgische burgers

door Wilfried DEWACHTER

Gewoon hoogleraar aan de Katholieke Universiteit Leuven

"Pour pouvoir se prononcer avec une capacité de décision et être à même d'isoler le thème de tous les autres, il faut un niveau que l'on ne peut considérer comme acquis actuellement. (...) Cela impliquerait, dans le chef de l'électeur, une maturité, une sophistication bien plus grande que celle que l'on attend de lui au moment d'une élection".

Philippe Maystadt ¹

In een verzorgingsstaat als België is 'de politiek' een overvol en complex gebeuren, met meerdere besluitvormingswegen en honderden beslissingen per maand. ² In een bestek van 25 jaar, nl. van 1960 tot 1985, worden er in België niet minder dan 4.058 wetten en decreten, 40.044 koninklijke besluiten en besluiten van de Executieven en 11.951 ministeriële besluiten uitgevaardigd. ³ Dat is gemiddeld 162 wetten en decreten per jaar en het tienvoud, m.n. 1.600 koninklijke besluiten en besluiten van de Executieven. Tientallen ministers, honderden kabinetsleden, enkele duizenden beleidsambtenaren onderzoeken, ontwerpen, plannen, beslissen met of los en soms tegen elkaar. Zij voeren uit conform de beslissing of met een bepaalde afwijking. Duizenden beroepsmensen en ettelijke organisaties of geledingen hiervan zijn met politieke besluitvorming en haar uitvoering dagelijks professioneel bezig. De output van dit alles wordt over de maatschappij en de burgers uitgestort. Het aantal bladzijden Belgisch Staatsblad per jaar ligt er niet om. Zie tabel I. (En daarbij wordt dan nog de 'leesbaarheid' van dit 'blad van de Staat' buiten beschouwing gelaten.)

TABEL I

Aantal bladzijden in het Belgisch Staatsblad van het jongste decennium

Jaar	Aantal blz.	Jaar	Aantal blz.
1983	16.678	1988	18.288
1984	16.308	1989	21.634
1985	18.982	1990	24.452
1986	18.014	1991	30.176
1987	19.838	1992	28.212
Totaal	89.820	Totaal	122.762

Het algemeen totaal over deze 10 jaar bedraagt 212.582 blz. of een gemiddelde van 58 blz. per dag. In de jongste vijf jaar is dat gemiddelde nog opgelopen tot

(1) *Le Soir*, 19 februari 1993. Ph. MAYSTADT: Les effets pervers du référendum.

(2) W. DEWACHTER, *Besluitvorming in politiek België*. Leuven, 1992, 372 blz.

(3) REKENHOF, *143ste Boek*, 1986-87, blz. 19.

67 blz. (De federalisering is daaraan niet vreemd.) Soms lijkt het erop alsof het beleid door de keel van de burgers wordt gemaakt.⁴

Tegenover die kolossen van besluitvormers en beslissingen is de burger een freel iemand. Wat niet inhoudt dat de burger en de maatschappij zich niet beter kunnen wapenen om die kolossen te leren kennen, om ze beter te begrijpen en zelfs partieel te controleren en te richten dan dit nu gebeurt. In België kan op dat stuk ongetwijfeld nog heel wat aan de weg getimmerd worden. Het ziet er met name meermaals naar uit dat de Belgische 'democratie' zich vergenoegt met, zo niet zich koestert in de 19de eeuwse democratische veroveringen en de begrenzingen hiervan niet wil inzien, laat staan eraan wil sleutelen om ze weg te werken.

Dit artikel wil niet tot in het waarachtige beleidsadvies doorstoten. Het beoogt zo indringend mogelijk te vatten wat de Belgische burgers van die omvangrijke pakken beleid meedragen en wat zij van die overdonderende besluitvormingen effectief kennen en begrijpen.

Deze zoektocht omvat drie delen, zij het ongelijk van lengte en van belang. Het eerste, het omvangrijkste deel, peilt naar de stand van de politieke kennis bij de Belgische burger, bij de volwassenen met stemrecht. Het tweede deel poogt enkele elementen ter verklaring aan te reiken. Het derde stuk formuleert een drietal bedenkingen naar het onderzoek en het beleid. Voorafgaand moeten evenwel een aantal methodologische beperkingen worden aangegeven.

Methodologische beperkingen

België beschikt niet over een veelvoud van longitudinale politieke opiniepeilingen of enquêtes. Inzake politieke kennis is er zelfs geen een. Trouwens de publicaties over politieke kennis in België zijn bijzonder schaars.⁵ Het vormt daarbij maar een magere troost te weten dat ook in de V.S.A. 'despite its assumed importance and the debate concerning the impact of societal changes, knowledge is the least studied aspect of citizenship'.⁶ Alleen inzake de politieke kennis van

(4) Zie b.v. Vlarem II, verschenen in het *Belgisch Staatsblad* van 14 december 1992, omvat 864 blz. (verzonden in 7 delen verspreid over een week). 'Een gedegen kennis van de voortdurend wijzigende milieureglementering wordt steeds meer een concurrentieel voordeel. Daarom organiseert het VEV (...) een praktijkgerichte studiedag rond Vlarem II' (*Snelbericht VEV*, 18 februari 1993, nr. 7, blz. 12). Nochtans worden alle Belgen geacht de wet te kennen. De Boerenbond vindt dan weer dat men de milieuwetgeving oneigenlijk gebruikt en vreest dat de landbouwers zullen afhaken (*De Standaard*, 12 maart 1993)...

(5) G. DIERICKX, Het publiek in de tribune. Vormen van politieke informatie. *Res Publica*, 1975, nr. 4, blz. 457-470; S. STERCK, Kind en politiek. *Res Publica*, 1983, nr. 1 blz. 3-19; H. PATTYN, Politieke kennis van laatstejaars humanioraleerlingen. *Res Publica*, 1986, nr. 2, blz. 325-349.

(6) M. CARPINI, S. KEETER, Stability and Change in the U.S. Public's Knowledge of Politics. *Public Opinion Quarterly*, 1991, nr. 4, blz. 585.

leerlingen in het onderwijs in Vlaanderen is grondig onderzoek voorhanden.⁷

België heeft ook nog niet, zoals Nederland, Groot-Brittannië en vooral de V.S.A. een verleden van periodisch verkiezingsonderzoek via doorgedreven opiniepeiling. Wat in België voorradig is, is discontinu tot stand gekomen.⁸

Het onderzoek in België beschikt tot nog toe nagenoeg uitsluitend over een verzameling politieke opiniepeilingen, die ad hoc tot stand zijn gekomen, op vraag vooral van communicatiemediën of van beleidsvoerders, waarbij de systematiek en het peilen in de diepte, gezien de aard van de opdrachtgevers, niet meteen op het voorplan staan. Van deze verzameling heeft Res Publica sinds 1974 een inventaris gemaakt.⁹ Maar een centraal resultatenbestand, laat staan een basis-databestand, behoudens dat wat de Belgian Archives for Social Sciences hebben kunnen samenlezen, bestaat niet.

Het inzicht in de politieke kennis van de burgers in België moet dus noodgedwongen worden samengesprokkeld.

Methodisch minstens even moeilijk, zij het van een volstrekt andere aard dan het schaarse en verspreid beschikbare basismateriaal ter zake, is de manier waarop politieke kennis bij de doorsnee burger kan en dient te worden bevraagd. Het spreekt voor zich dat zowel de besluitvorming als de inhoud van de beleidsmaatregelen moeten worden bevraagd. Maar welke aspecten daaruit zijn significantief en welke representatief? En hoe moet de bevraging gebeuren? Moet de kennis in bepaalde mate geactualiseerd of opgeroepen worden in de vraag of moet de

(7) S. STERCK, *Kind en politiek: veldonderzoek naar de politieke kennis en houdingen bij kinderen van 12 tot 14 jaar*. Leuven 1982, 138 blz.;

H. PATTIJN, *Politieke kennis van laatstejaars humanioraleerlingen*. Leuven, 1986, 197 blz.;

F. DHONDT, *Impact van politieke vorming op de politieke kennis en de politieke participatie van de licentiestudent: een veldonderzoek aan de K.U. Leuven*. Leuven, 1987, 163 blz.;

G. VLASSELAER, *Politieke kennis bij laatstejaar lagere school*. Leuven, 1989, 154 blz. + bijlage;

D. HALFORD, *Onderzoek naar de politieke kennis bij laatstejaarsleerlingen uit het technisch en beroepsonderwijs*. Leuven, 1991, 146 blz. + tabellen.

(8) Als voornaamste onderzoeken gelden:

W. DEWACHTER, *De motivering van de kiezer in Vlaanderen*, blz. 285-342 in W. DEWACHTER, *De wetgevende verkiezingen als proces van machtsverwerving in het Belgisch politiek bestel*. Antwerpen, 1967;

N. DEIRUELLE, R. EVALENKO, W. FRAEYS, *Le comportement politique des électeurs belges. Enquête de sociologie électorale*. Brussel, 1970, 265 blz.;

R. BOULLIN-DARTEVELLE, e.a., *Les élections législatives du 8 novembre 1981*. Brussel, 1984, 240 blz.;

Afdeling Politologie, K.U. Leuven, *Verkiezingsonderzoek 1985*, niet gepubliceerd;

Afdeling Politologie, K.U. Leuven, *Verkiezingsonderzoek 1987*, niet gepubliceerd;

Steunpunt ISPO, post-electorale enquête 1992. (Resultatenboek in voorbereiding). Eerste resultaten gepubliceerd als: J. BILLIET, M. SWYNGEDOUW, A. CARTON, Motieven van het stemgedrag op 24 november 1991. *Bulletin* nr. 1992/5 van het ISPO. Zie ook *Bulletin* 1992/2.

(9) E. DAS, Political opinion polls in Belgium 1974-1989. *Res Publica*, 1991, nr. 3-4, blz. 641-659. Zie ook de jaarlijkse overzichten in *Res Publica* vanaf 1974.

vraag zoveel mogelijk ontdaan zijn van kennisinhouden? ¹⁰ Hoe verantwoord is het belangrijkere technische elementen, b.v. inzake de institutionalisatie, of van de besluitvorming of het beleid te betrekken? Zit niet een stukje wezenheid in die technische uitbouw of is dit over de ganse lijn voer voor de specialisten? ¹¹ De verlaging van de roerende voorheffing in 1990 is wezenlijke kennis. Maar geldt dat ook niet voor de verlaging van het percentage van 25 tot 10%?

'Pour que les citoyens puissent exercer un contrôle démocratique, ils doivent posséder tous les éléments afin de décider'. ¹² Minister van Financiën Ph. Maystadt legt de lat wel zeer hoog.

België beschikt niet zoals de V.S.A. over een behoorlijk uitgebalanceerde vragenbatterij inzake politieke kennis, die overigens in de V.S.A. in het verleden al meermaals werd afgenomen, zodat tevens vergelijkingen in de tijd kunnen worden verricht. ¹³ Waar in België de politieke kennis wordt onderzocht gebeurt dit gewoonlijk met één-enkele-vraag-operationalisatie, hooguit één-enkele-item-operationalisatie, d.w.z. dat men slechts één aspect bevroegt. Een omvangrijke kennisbatterij is wel uitgewerkt in het kader van de Afdeling Politologie van de K.U. Leuven. Maar zij is sterk op de politieke actualiteit betrokken en tot nog toe alleen in het onderwijs afgenomen. ¹⁴

Behoudens deze uitgebreide batterij zijn er tot nog toe slechts drie vragenbatterijen, beperkte dan nog, rond politieke kennis uitgewerkt: de 8 beleids- en besluitvormingsvragen van GLOPO 75, te beantwoorden met juist of fout, ¹⁵ de 11 politici-vragen van ISPO, waarbij de partij waartoe de politici behoren moest in-

(10) G. DIERICKX verwijt de operationalisatie van GLOPO 75 terecht dat zij met de antwoordcategorieën 'juist' of 'fout' één kans op twee voor juist gokken inhoudt. Weliswaar hebben heel wat ondervraagden, soms tot 40% en meer toch de 'weet niet' antwoord-categorie gebruikt. Belangrijk bezwaar is ook het aanzienlijk aanreiken van kennis in de vraag zelf. G. DIERICKX, a.w., blz. 459.

(11) In een recent onderzoek aan het RUCA werden studenten die mintens 1 jaar economie-studie achter de rug hebben, gevraagd naar het inflatiepercentage, het percentage werkloosheid, het procentueel aandeel van de overheidsschuld t.a.v. het BNP. Mede door het nauw bepalen van de grenzen van juist antwoord lag het aandeel juiste kennis opvallend laag. Het is duidelijk dat zulke vrij strikte, kwantitatieve kennisnormen voor de burgers te hoog en te technisch zijn.

P. WILLEME, P. DE PELSMACKER, *The Determinants of Popularity of Political Parties in Flanders: A Market Share Approach. Cahiers économiques de Bruxelles*, 1991, nr. 131, blz. 343-363.

P. DE PELSMACKER, P. WILLEME, Het belang van economische factoren in appreciatiefuncties van Vlaamse politieke partijen. Working paper RUCA, 1992, nr. 6, blz. 16-21.

(12) *Le Soir*, 19 februari 1993.

(13) Zie voor de V.S.A. b.v. de vragenlijst van Erskine in *The Public Opinion Quarterly*, 1962, nr. 4, en 1963, nrs. 1,3 en 4. Zie ook M. CARPINI, S. KEETER, a.w. tabellen I en II.

(14) Zie de bovenvermelde onderzoeken van S. Sterck, H. Pattijn, F. Dhondt, G. Vlaselaer en D. Halford.

(15) Zie G. DIERICKX, a.w. blz. 457-459. Het opvallende en verwonderlijke hoge aantal weigeringen van antwoord (14,8%) is buiten de verdere berekeningen gelaten. De 'weet niet' antwoorden zijn vanzelfsprekend verwerkt. G. Dierickx heeft om een verder niet aangegeven reden de kennisbatterij van 10 items op 8 teruggebracht.

gevuld worden ¹⁶ en de 14 (hoofdzakelijk beleids) vragen (vooral rond het verdrag van Maastricht en het St.-Michielsakkoord) van L.O. '92 waarbij de ondervraagden een aanzienlijk deel kennis zelf moesten ophoesten. (De kennisscore van A.P. 85 gebaseerd op vier vragen over regeringssamenstelling en -leiders wordt hierbij alleen zijdelings vergeleken.) De moeilijkheidsgraad van deze drie batterijen is duidelijk verschillend. Dat is ook sprekend in de spreiding van de juiste antwoorden te zien. ¹⁷ Zie tabel II en grafiek I.

TABEL II

Spreiding van de politieke kennis bij de Belgische of Vlaamse kiezers volgens drie vragenbatterijen. (Procentuele verdeling.)

Kennisgraad	ISPO 92	GLOPO 75	L.O. 92	(A.P. 85)
niets juist	4,9	0,5	8,6	19,7
1 punt op 8	5,8	7,9	25,3	
2 punten op 8	8,9	18,6	17,0	23,0
3 punten op 8	16,7	27,2	13,8	
4 punten op 8	19,0	20,3	14,4	36,2
5 punten op 8	15,7	14,8	9,6	
6 punten op 8	11,6	8,3	7,7	17,9
7 punten op 8	8,9	2,3	2,6	
alles juist	8,5	0,1	1,0	3,2

In het L.O. 92-onderzoek ligt de modale kennis categorie al bij de op één na laagste kennisgraad; in het GLOPO 75 onderzoek is de modale kennis reeds opgeschoven tot de vierde graad en bij ISPO 92 zelfs tot de vijfde graad. De ondervraagden die 'alles juist hebben' omvatten 8,5% in ISPO 92, tegenover 1,0% in L.O. 92 en 0,1% in GLOPO 75. (De A.P. 85 kennisscore komt het dichtst bij de ISPO 92 spreiding te liggen, maar toch met een opmerkelijk hogere score voor 'niets juist' en dito lagere voor 'alles juist'.) Bevragingen aan de hand van personen, zoals ISPO 92 doet, geven de 'beste' scores (daarom niet het meest geldige resultaat) gezien de relatief gemakkelijker kennisoverdracht van personen in vergelijking met instellingen, structuren, processen en beleidsinhouden, gezien de tendens tot personifiëring van het politiek bedrijf en de frequente aanwezigheid van politici in de massacommunicatie, televisie in de eerste plaats.

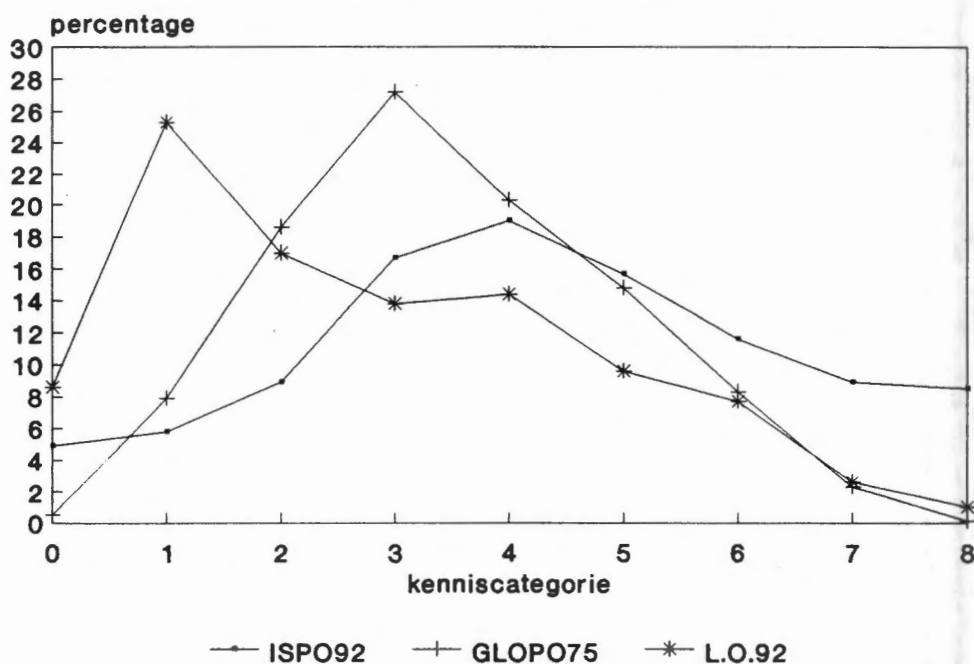
Afhankelijk van de batterij die men kiest, komt de kennisgraad er behoorlijk, over gemiddeld, tot bar laag uit. Een geldige, betrouwbare en geijkte kennisbatterij

(16) De Ecolo-politicus Paul Lannoye is buiten de batterij gelaten omdat kennis van deze politicus al te zeer specialistisch leek. Hij is overigens door slechts 0,9% van de ondervraagden partijmatig juist geplaatst. Hij voldoet zeker niet als Waalse tegenhanger van de bekende Mieke Vogels van AGALEV, waarvoor hij in de batterij werd opgenomen.

(17) GLOPO 75 (N=1521) is een steekproef t.a.v. gans België, ISPO 92 (N=2488), en L.O. 92 alleen t.a.v. Vlaanderen. Vooralsnog zijn er niet veel aanwijzingen om de politieke kennis in Vlaanderen lager te schatten dan deze in Wallonië. Eerder integendeel. Het Europees waardenonderzoek laat in Vlaanderen een aanzienlijk grotere politieke interesse zien dan in Wallonië. Zie H. GAUS, P. VAN DER VOORT, De politieke belangstelling in België, blz. 167-168 in: J. KERKHOF e.a. *De versnelde ommekomst*. Tiel, 1992. Het interesseverschil is zo opvallend groot en algemeen dat eens grondig onderzoek moet worden of de vertaling van de vraag geen significant verschil heeft opgeleverd.

is voornamelijk niet beschikbaar voor België. De bijzonder snel wisselende politieke vormgeving en beleidsuiteenzetting in het land vormen tegelijk bijzondere moeilijkheden en niet te miskennen ontmoedigingen in deze. Een uitgerafelde voorstelling, waarin stuk voor stuk de componenten van het politiek gebeuren worden bekeken, althans in de mate waarin data dienaangaande beschikbaar zijn, is dan ook aangewezen. Daaruit zal overigens een zeer differentiële spreiding van de politieke kennis naar deelonderwerp blijken.

GRAFIEK I
Spreiding politieke kennis

Binnen deze beperkingen vatten we dan de analyse van de politieke kennis van de Belgische burgers of kiezers aan. Daarbij worden een aantal peilingen frequent gebruikt. Hieronder volgt de beknopte beschrijving van deze onderzoeken zodat verder met een afkortingsverwijzing (hier vermeld vóór het onderzoek) kan volstaan.

GLOPO 75: panelonderzoek 1975, N = 1521, veldwerk UNIOP¹⁸

L.O. 83: Leeronderzoek K.U. Leuven 1983, N = 209

L.O. 84: Leeronderzoek K.U. Leuven 1984, N = 354

A.P. 85: Verkiezingsonderzoek Afdeling Politologie K.U. Leuven 1985, N = 1409, veldwerk door Dimarso

(18) Resultaten van dit onderzoek zijn als speciaal nummer gepubliceerd in *Res Publica*, 1975, nr. 4.

- L.O. 85 : Leeronderzoek K.U. Leuven 1985, N = 126 ¹⁹
 L.O. 85 : Leeronderzoek K.U. Leuven 1986, N = 438
 UNIOIP 87 : Peiling voor Pourquoi Pas?, oktober-november 1987, N = 2491
 A.P. 87 : Verkiezingsonderzoek Afdeling Politologie K.U. Leuven, 1987, N = 1003, veldwerk door Dimarso
 L.O. 87 : Leeronderzoek K.U. Leuven 1987, N = 438
 L.O. 88 : Leeronderzoek K.U. Leuven 1988, N = 335
 L.O. 89 : Leeronderzoek K.U. Leuven 1989, N = 252
 L.O. 90 : Leeronderzoek K.U. Leuven 1990, N = 233
 L.O. 91 : Leeronderzoek K.U. Leuven 1991, N = 365
 L.O. 92 : Leeronderzoek K.U. Leuven 1992, N = 312.

GLOPO 75, de verkiezingsonderzoeken A.P. 85, A.P. 87 en het UNIOIP 87-onderzoek bestrijken gans België; de leeronderzoeken alleen Vlaanderen. Zonder echt hoge kwaliteit inzake steekproeftrekking en interviewwerk te bereiken, scoren de leer oefeningen niet opvallend lager dan heel wat commercieel uitgevoerde peilingen. Voor meerdere variabelen vormen zij nagenoeg de enige gegevensbestanden, met als bijkomend aantrekkelijk kenmerk dat zij over meerdere jaren bepaalde kennisgegevens natrekken bij nieuw getrokken steekproeven. ²⁰

Deel I: De politieke kennis van de Belgische burgers

Aangezien de formeel institutionele beschrijving in België frequent haaks op de besluitvormingswerkelijkheid staat, moet dit formele kader doorbroken worden en naar de gestolde, politiek-sociologische besluitvorming gekeken worden. ²¹ Om het verhaal toch een beetje bevattelijk te houden, wordt het beperkt tot de voornaamste besluitvormings-aanknooppunten.

Een minimaal begripen van besluitvorming vergt een behoorlijke kijk op de politieke partijen, op hun programma's, op de politici, op de machtsverhoudingen, op de voornaamste besluitvormingsprocedures waaronder ook het neo-corporatisme en op de betekenis in die besluitvorming van drukkingsgroeperingen. Tenslotte dient de kiezer om als zodanig behoorlijk te functioneren een beeld te hebben van het beleid dat wordt gevoerd. Effectiviteit en efficiëntie vallen hierbij dan nog noodgedwongen buiten beschouwing.

In hoever kennen de Belgische burgers deze essentiële componenten en processen uit het politiek bedrijf?

1. De kennis van de politieke partijen

Twee opvallende kenmerken van het Belgisch politiek bestel zijn ongetwijfeld het relatief groot aantal politieke partijen (met vertegenwoordiging in het parlement: 12 tijdens de legislatuur 1985-87, 11 in de periode 1987-91 en 13 vanaf 1991) en de aanzienlijke betrokkenheid van de partij bij de machtsverwerving en

(19) Omwille van het zeer beperkt aantal ondervraagden wordt slechts uitzonderlijk naar deze peiling gerefereerd.

(20) Quota-steekproeftrekking werd in de leer oefeningen toegepast tot 1988; nadien toevalstrekking. Zij verlopen telkens op het eind van december, behoudens in 1991 wanneer ze vlak voor de verkiezingen van 24 november wordt afgenomen, net zoals de twee verkiezingsonderzoeken A.P. 85 en A.P. 87.

(21) W. DEWACHTER, *Besluitvorming in politiek België*, Leuven, 1992, hoofdstuk I: De misleiding van de politieke institutionalisatie in België, blz. 13-30.

-uitoefening. Men verwijt het Belgisch politiek bestel zelfs van partocratisch te zijn.²² In welke mate kennen de Belgische burgers deze belangrijke politieke actoren? Dit is in feite de aanvangsvraag aangezien de Belgische kiezers als zodanig alleen de zetels in het parlement onder de partijen verdelen.²³

Het antwoord op deze vraag kan gedistilleerd worden uit een vijftal onderzoeken, zij het via uiteenlopende manieren van bevraging: GLOPO 75, L.O. 88, L.O. 89, ISPO en het onderzoek van de Afdeling Politologie naar de regeringsvoorkeur in 1992.²⁴ Zie tabel III.

GLOPO 75 schetst een verontrustend beeld: gemiddeld 11,5% kiezers per partij verklaart die partij te slecht te kennen om haar te kunnen beoordelen. Voeg daar nog gemiddeld per partij 25,9% ondervraagden bij die geen antwoord geven dan komt men voor het democratisch functioneren tot zeer zwarte cijfers. (Alle onderzochte partijen hebben op dat moment minstens één decennium werking achter de rug. De meeste partijen zelfs drie.)

(22) Over die karakterisering van de Belgische politiek zie: W. DEWACHTER, *Changes in a Particratic: the Belgian Party System from 1944 to 1986*, blz. 285-363 in H. DAALDER, *Party Systems in Denmark, Austria, Switzerland, the Netherlands and Belgium*. Londen, 1987.

(23) W. DEWACHTER, *De wetgevende verkiezingen als proces van machtsverwerving in het Belgisch politiek bestel*. Antwerpen, 1967, blz. 110-166.

(24) De vraagverwoordingen luiden als volgt:
 GLOPO 75: 'Ziehier een stel steekkaarten; elke kaart daarin draagt de naam van een partij. Gelieve de kaarten op de volgende manier op het blad te leggen. In het eerste vakje plaatst u de partij waar u het meest van houdt en in het laatste vakje deze waar u het minst van houdt. Gelieve nu in het tweede vakje de partij te plaatsen waaraan u de 2de plaats geeft en in het voorlaatste vakje deze die u de voorlaatste plaats geeft'. Volgen dan de overige partijen. Op het blad was een vakje voorzien 'kent te slecht'. De aantallen hiervan worden verder gebruikt, samen met de antwoordweigeringen.
 L.O. 88: 'Kunt u mij zeggen of u de volgende organisaties en partijen goed kent, tamelijk kent, een weinig kent of niet kent?' (7 Vlaamse partijen werden aangeboden, verspreid tussen 12 drukingsgroeperingen.)
 L.O. 89: 'Noem eens alle politieke partijen op die U kent'.
 ISPO 92: 'Voor de volgende vraag gaan we gebruik maken van de kaartjes waarop de namen van de verschillende politieke partijen staan. Kunt u de kaartjes op de volgende manier ordenen? Leg de kaartjes van de partijen die u niet kent opzij' (wordt hier gebruikt.) Nadien: 'Bovenaan legt u de partij die u het beste vindt en onderaan legt u de partij die u het slechtste vindt...' (volgt dan de verdere rangschikking).
 Regeringsonderzoek Afdeling Politologie 1992: 'Kunt U mij zeggen in welke mate u de volgende Belgische politieke partijen in de regering wilt of in welke mate u dat niet wilt?' Naast de 6 antwoordcategorieën werden 2 categorieën toegevoegd: 'Ik weet het niet; ik heb geen mening over die partij' en 'Ik ken die partij niet'.
 Technische gegevens van het Regeringsonderzoek Afdeling Politologie: januari 1992, veldwerk IMSA-ICSOP/I.A.O., steekproef uit Belgisch kiezerskorps; N=1000. Steekproef in Vlaanderen: N=333.

TABEL III

Kennis van de Belgische politieke partijen
Omgekeerd beeld : uitdrukkelijke erkenning van niet - kennen bij aanbod van
partijnaam (%)

	België	Vlaanderen	Wallonië	Vlaanderen	Vlaanderen	Vlaanderen	Wallonië	België	België
	GLOPO 75			L.O. 88	ISPO 92	Regering' 92		+ 'geen mening' Regering 92	
CVP	10,4	3,8	22,5	2,1	0,7	0	1,2	0,5	5,7
(B) SP	11,9	4,8	22,5	6,3	1,5	0	1,2	0,5	3,4
PVV	12,9	6,4	25,3	7,8	2,0	0,3	1,8	0,9	5,9
VU	8,4	4,2	16,3	10,1	2,9	0	1,3	0,6	4,5
Agalev				18,8	4,8	0	4,5	2,0	6,4
Vlaams Blok				24,5	4,6	0	1,8	0,8	4,9
Rossem					15,4	0,9	5,4	2,8	13,9
PvdA					34,2				
Regebo					77,5				
PSC	11,8	15,9	7,0			1,2	0,6	0,9	5,2
PS (B)	11,3	16,1	5,4			2,1	0,6	1,4	4,8
PRL (PLP)	13,3	18,1	8,0			7,6	0,8	4,2	8,9
FDf	14,0	14,3	16,7			13,8	4,5	9,1	22,9
RW	12,5	16,7	7,4						
Ecolo						0,6	0	0,4	4,6
KPB	9,3	9,1	10,2	48,4					

De andere onderzoeken tekenen evenwel een meer positief beeld uit : op zowat 3 tot 5% burgers na kent men de politieke partijen van zijn gemeenschap. ²⁵ De klassieke partijen uit de andere gemeenschap zijn een stukje minder gekend. En dat minder kennen loopt behoorlijk op voor de kleinere/nieuwere partijen. Begrijpelijk want de Vlaamse en Waalse kiezers worden niet met 12 maar slechts met 6 of 7 partijen geconfronteerd. Alleen in het kiesarrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde wordt het ganse dozijn partijen aangeboden.

(25) De verklaring voor dit verschil kan zowel te maken hebben met de periode van bevraging : april 1975 ligt behoorlijk ver van een verkiezing af, daar waar ISPO 92 en 'Regering 92' nog dicht bij de ophefmakende verkiezingen van 24 november 1991 en alleszins in een periode van regeringsvorming zijn afgenomen. De vraagstelling in GLOPO 75 is tamelijk hard en de gebruikte antwoordcategorie kan een ontsnappingsmogelijkheid hebben gevormd. Het enquêteurswerk is in ISPO 92 duidelijk beter voorbereid en gestuurd dan bij GLOPO 75. Anderzijds is de bovenvermelde ISPO-vraag alleen voorgelegd aan personen jonger dan 66 jaar, waar de politieke kennis vanaf die leeftijd duidelijk vermindert (zie verder).

Wat houdt dat 'kennen' van de politieke partijen echter ten gronde in? Een doorgedreven studie hieromtrent ontbreekt vooralsnog.²⁶

Eén gegeven aangaande de kennis der politieke partijen is alvast wel behoorlijk gedocumenteerd: de kennis van de naam der partijvoorzitters. Zie tabel IV.

TABEL IV
Kennis van de naam der partijvoorzitters
Kennis in Vlaanderen

Onderzoek en jaartal	Vlaamse partij			Franstalige partijen		
	naam	% juist	% weet niet	naam	% juist	% weet niet
A.P. 87	PVV(a)	36,0	30,0	PSC(b)	15,1	66,4
Kennis in Wallonië volgens A.P. 87	PVV	5,5	68,5	PSC	42,2	41,6
L.O. 87	PVV	53,4	23,3	PSC	29,0	63,0
				PS(c)	53,9	32,0
L.O. 88	PVV	60,6	25,1	PS	34,6	51,9
L.O. 90	PVV(d)	62,5	34,5	PS	21,6	72,8
L.O. 87	ACV(e)					
	Houthuys	11,9	69,4			
	Peirens	11,2				
L.O. 88	ACV					
	Houthuys	7,5	68,1			
	Peirens	11,6				
L.O. 90	ACV					
	Peirens	9,1	84,9			

(a) A. Neyts is partijvoorzitter sinds 21 december 1985.

(b) G. Deprez is partijvoorzitter sinds 1 december 1981.

(c) G. Spitaels is partijvoorzitter sinds 22 december 1981. De onderzoeksperiode valt midden de informatieopdracht van G. Spitaels, nl. van 18 december 1987 tot 4 januari 1988, na de parlementsverkiezingen van 1987.

(d) G. Verhofstadt is terug partijvoorzitter vanaf 25 juni 1989; na een eerste periode van 23 januari 1982 tot 21 december 1985 en een vice-premierschap van 1985 tot en met 1987.

(e) W. Peirens heeft J. Houthuys opgevolgd als nationaal voorzitter van het A.C.V. op 1 augustus 1987.

Hierbij moet men rekening houden dat de moeilijkheidsgraad van de vraagstelling tamelijk hoog is aangezien geen naam wordt voorgegeven en tevens de partij

(26) Het lopend onderzoek van B. Maddens nopens de kennis van de programmapunten van de politieke partijen kan hiervan een significant deel belichten.

moet gekend zijn ('Welke politicus staat er volgens u op dit ogenblik aan het hoofd van de PSC?' Zo luidt de vraag).²⁷

De vaststellingen zijn sprekend.

De kennis van de politieke partijen uit de eigen taalgemeenschap is aanzienlijk groter dan deze uit de andere taalgemeenschap (zie b.v. kennis van de PVV-voorzitter in Vlaanderen en in Wallonië en omgekeerd van de PSC-voorzitter in Wallonië tegenover Vlaanderen).

Naarmate een mandaat langer bezet wordt neemt de bekendheid toe, maar er lijkt een soort plafond te zijn waarboven het kennisniveau moeilijk of niet uitstijgt.

Een prominente rol in de politieke actualiteit kan de kennis tijdelijk aanzienlijk aanscherpen. Zo leverde de informatie-opdracht die PS-voorzitter G. Spitaels in december 1987 vervulde blijkbaar een opvallend hogere kennisscore op, die dan nadien weer lijkt te vervagen.

De kennis van de partijvoorzitters is beduidend groter dan deze van de nationaal voorzitter van het Algemeen Christelijk Vakverbond (A.C.V.) dat toch de grootste werknemersorganisatie is, met ruim over het miljoen leden.²⁸ In 1975 is die kennis ook niet bijster hoog (ondanks de gemakkelijker vraagverwoording). De uitspraak dat Houthuys voorzitter van het A.C.V. is wordt door 34% van de GLOPO-ondervraagden beaamd; 10% vindt dit fout, 43% bekent zijn onwetendheid en 13% weigert te antwoorden. En dan situeert GLOPO 75 zich toch volop in de economische crisis van de jaren '70!

Grote segmenten van kiezers blijven met aanzienlijke zwarte vlekken zitten. In de eigen gemeenschap: zowat 30% en voor de andere taalgemeenschap tot 60%. Voor een politiek bestel dat de naam heeft partocratisch te zijn toch verontrustende aantallen.

2. De kennis van de regering

Uit het onderzoek van 1990, zowel als dat van 1967, naar de machtshierarchie in de Belgische politiek, door de besluitvormers zelf beantwoord, komt de regering als een belangrijk machtscentrum te voorschijn.²⁹ De eerste minister scoort het hoogst, gevolgd door de vice-premiers, dan de partijvoorzitters en vervolgens de ministers, waarop de vakverbondsleiders volgen en deze van het Verbond van Belgische Ondernemingen (VBO). Daarna komen de voorzitters van de Gemeenschaps- en Gewestexecutieven. Hoe is het met de kennis van de bekleders van deze topposities gesteld? Tabel V geeft hierop een begin van antwoord.

(27) Vergelijk het voorgeven van namen in de 'barometer'-reeks van *La Libre Belgique*, uitgegeerd door Marketing Unit: 'Pour chacune des personnalités suivantes, voulez-vous nous dire si vous souhaitez lui voir jouer un rôle plus important dans les prochains mois?' Zie o.m. *La Libre Belgique* van 25 maart 1991, 26 juni 1991, 30 september 1991.

(28) 1.212.117 leden in 1987. Zie P. PASTURE, J. MAMPUYS, *In de ban van het getal. Ledenanalyse van het ACV 1900-1990*. Leuven, 1990, blz. 222.

(29) W. DEWACHTER, E. DAS, *Politiek in België: geprofileerde machtsverhoudingen*. Leuven, 1991, blz. 77-87.

TABEL V

Kennis van de naam van de Belgische eerste minister (m.n. W. Martens)
Kennis in Vlaanderen

Onderzoek	Ambtsduur	Percentage juiste antwoorden	Percentage 'weet niet'
A.P. 85	4 jaar	71,2	26,3
UNIOP 87 ³⁰	6 jaar	95	4
A.P. 87	6 jaar	75,9	18,7
L.O. 84	3 jaar	85,6	7,9
L.O. 86	5 jaar	85,6	13,0

Ondanks de lange duur van het eerste ministerschap van W. Martens (van 3 april 1979 tot 31 maart 1981 en vanaf 17 december 1981 weer tot – verder dan de peilingen – 25 november 1991) blijken (op de UNIOP-peiling na) toch een 15% (of meer) van de Vlaamse kiezers hem in die functie niet te kennen. Zelfs de personifiëring van de hoogste machtspositie in het Belgisch politiek bestel helpt niet bij deze kiezers.

Als men de partijpolitieke samenstelling van de regering nagaat dan blijken tenminste 1 op 4 kiezers deze niet te kennen, ook niet na 6 jaar dezelfde CVP/PSC + PVV/PRL coalitie. Zie tabel VI. De INRA enquête van het jaar 1972 levert een nog dramatischer uitkomst op: slechts 45% van de Belgen kenden toen de samenstelling van de CVP/PSC + PSB-BSP regering G. Eyskens V, die in januari van dat jaar was gevormd, maar eigenlijk een voortzetting was van die coalitie na de verkiezingen van 1971, coalitie die als G. Eyskens IV van 17 juni 1968 al aan het bewind was, m.a.w. in dit opzicht reeds een duur van 3,5 jaar had. Zie tabel XIV die dit resultaat verder uitsplitst volgens klassieke sociografische variabelen.

In het GLOPO-onderzoek van 1976 plaatsen 30% van de ondervraagden het FDF in de toenmalige regering ook al heeft deze partij vanaf haar ontstaan in 1965 tot in 1977 (wat na GLOPO 75 valt) nooit deelgenomen aan de regering, ze werd er zelfs niet toe aangezocht; 21% van de ondervraagden bekennen hun onwetendheid en 13% weigert te antwoorden. Anders geformuleerd: slechts 36% bevestigt terecht de voorgelegde uitspraak dat het FDF op het moment van de enquête geen deel uitmaakt van de regering.

Terugkerend naar tabel VI lijkt de kennis van de partijpolitieke samenstelling van de regering vanaf een bepaalde mate van verspreiding (zowat 70%) niet opvallend meer toe te nemen met de levensduur van de regering.

(30) Andere vraagstelling: 'Quel est le nom du premier ministre?' i.p.v. 'Welke politicus staat er volgens u op dit ogenblik aan het hoofd van de nationale regering?' (na soortgelijke vragen over de Vlaamse en Waalse regering).

In het GLOPO 75 onderzoek weet 80% van de ondervraagden te zeggen dat E. Leburton geen eerste-minister is, 3% zien hem wel als premier; 5% weet het niet en 13% weigert te antwoorden.

Volop in de strijd van het voorjaar 1974 (binnen de maand na de val van de regering en in een zich op gang trekkende verkiezingscampagne) weet 83,3% van de ondervraagden zich te herinneren dat het "probleem waarover de regering Leburton struikelde" ging om "Ibramco of een raffinaderij in Luik of het probleem van de Iraanse petroleum". UNIOP-peiling. *De Standaard*, 19 februari 1974.

TABEL VI
 Kennis partijpolitieke samenstelling van de regering
 Kennis in Vlaanderen

Onderzoek	Duur	Juist	Fout	Weet niet
L.O. 83	2 jaar	68	20	12
L.O. 84	3 jaar	75,1	17,8	7,1
A.P. 85	4 jaar	62,5	14,5	23,0
L.O. 86	5 jaar	69,2	18,9	11,9
UNIOP 87	6 jaar	73		
A.P. 87	6 jaar	74,8	10,5	14,7
Kennis in België				
A.P. 85	4 jaar	60,0	16,6	23,4
UNIOP 87	6 jaar	67	17	16
A.P. 87	6 jaar	63,6	15,2	21,2

Ondanks het grondwettelijk gewicht dat inzake de wetgeving aan het parlement is toegekend, is het cijfer over decennia nagenoeg constant: 87% van het wetgevend werk komt uit regeringsinitiatief.³¹ Maar 1 op 4 kiezers weet niet welke partijen de regering samenstellen, regering die dermate het initiatief naar zich heeft toegetrokken. De vraag rond de adequaatheid van hun kiesgedrag dringt zich dan ook op.

Kent men dan tenminste de regeringsdeelname of oppositiepositie van de partij waarvoor men stemt? Het verkiezingsonderzoek A.P. 85 laat toe deze vraag te beantwoorden. In nationale cijfers (de regering Martens V is dan bijna 4 jaar aan het werk):

75% van de CVP kiezers weet dat zijn partij in de regering zit;

73% van de PSC kiezers weet dat zijn partij in de regering zit;

72% van de PRL kiezers weet dat zijn partij in de regering zit;

67% van de PVV kiezers weet dat zijn partij in de regering zit.

Als dit een betrouwbare en geldige registratie is dan weet 25 tot 33% van de betrokken partij-kiezers niet dat hun partij deel uitmaakt van de regering. En dit na bijna 4 jaar regeren, en dan nog in een regeerperiode gekenmerkt door het hanteren van grote pakken bijzondere machten.

Is het dan voor de oppositiepartijen beter? De socialistische kiezers plaatsen de eigen partij weinig in de regering (7% bij de SP en 4% bij de PS), maar vele kiezers moeten het antwoord naar de regeringspartijen schuldig blijven: 21% 'weet niet' bij S.P. en 28% bij P.S. kiezers. Bij Volksunie en de Groenen liggen de scores 'beter': 5% Volksunie-kiezers zien hun partij in de regering – wat alleen van 3 juni 1977 tot 11 oktober 1978 tot dan toe ooit het geval is geweest – en 10% geven hun onwetendheid toe. De kiezers voor Agalev en Ecolo plaatsen hun

(31) M. VOS, Statistical review of the political year 1991. *Res Publica*, 1992, nr. 3-4, blz. 416.

partij niet in de regering, maar respectievelijk 11 en 18% moeten hun onwetendheid aangaande de partijen in de coalitie toegeven.³²

Als men van het nationale vlak 'afdaalt' naar het Gemeenschaps- en Gewestniveau schrompelt de toch al niet schitterende politieke basiskennis dramatisch ineen. De kennisgraad van de meest elementaire en gepersonifieerde positiebezetting, namelijk de naam van de Vlaamse, c.q. Waalse ministerpresident, haalt nooit de helft van de ondervraagden. Kennis bij 1 op 3 kiezers is al een hoge score. Zie tabellen VII en VIII.

TABEL VII

Kennis van de naam van de Vlaamse ministerpresident (G. Geens)

Onderzoek	Ambtsduur	Antwoorden juist	Weet niet
Kennis in Vlaanderen			
L.O. 83	2 jaar	47	31
A.P. 85	4 jaar	23,7	58,5
L.O. 86	5 jaar	40,6	41,3
A.P. 87	6 jaar	34,7	47,5
L.O. 90	9 jaar	34,9	52,2
Kennis Nationaal			
A.P. 85		16,2	70,0
UNIOP 87		29,0	64,0
A.P. 87		25,3	51,9

TABEL VIII

Kennis van de naam van de Waalse ministerpresident

Onderzoek	Ambtsduur	Antwoorden juist	Weet niet
Kennis in Vlaanderen			
L.O. 83	J.M. Dehousse 1 jaar	12,0	67,0
L.O. 84	J.M. Dehousse 2 jaar	9,3	68,9
A.P. 85	J.M. Dehousse 3 jaar	3,1	87,4
L.O. 86	M. Wathelet 1 jaar	11,9	78,5
A.P. 87	M. Wathelet 2 jaar	10,1	73,0
Kennis Nationaal			
A.P. 85	Dehousse (3 jaar)	10,6	78,4
UNIOP 87	Wathelet (2 jaar)	12,0	75,0
A.P. 87	Wathelet (2 jaar)	14,1	62,8

(32) Het vermelden van één enkele regeringspartij volstond om uit de 'weet niet'-categorie te geraken.

Toegegeven, het gaat hier niet om een rechtstreekse regeringskeuze. Zelfs de Vlaamse Raad en de Waalse Raad werden in die jaren (en worden vooralsnog) niet rechtstreeks gekozen. Het bevoegdheidspakket en de beschikbare middelen zijn tot 1988 slechts zwak (9% van de overheidsbegroting). Maar deze instellingen vormen wel symbolen van de Vlaamse en de Waalse ontvoogdingsstrijd. Na 6 jaar functioneren, met o.m. Flanders Technology, kent slechts 35% in Vlaanderen G. Geens als minister-president. Zijn Waalse collega M. Wathelet (zij het met de helft minder anciënniteit dan Geens) moet het met 18% in Wallonië stellen. Alles behalve glorieuse scores voor een regionalisatie!

De kennis van de ministeriële bevoegdheden op nationaal vlak ligt beter: gemiddeld 48%.³³ Zie tabel IX. Met de duur van de bezetting en de zwaarte van het departement lijkt de kennis toe te nemen. Daarentegen niet met het statuut van vice-premier: het gemiddelde blijft op 48%. Vice-premiers scoren in het zopas vermelde onderzoek bij de besluitvormers over de machtsverhoudingen aan de top nochtans hoger dan de al hoog scorende ministers.

TABEL IX
Kennis van ministeriële bevoegdheden (nationale ministers)
Kennis in Vlaanderen

	duur positie- bekleding	hele- maal juist	gedeel- telijk juist	som	weet niet
L.O. 86					
J.L. Dehaene: Sociale zaken en institutionele hervormingen	5 jaar	1,4	44,7	46,1	45,4
M. Hansenne: Tewerkstelling en Arbeid	5 jaar		14,4	14,4	80,8
F.X. de Donnée: Landsverdediging en Brussels gewest	1 jaar	2,3	40,0	42,3	55,0
H. De Croo: Verkeerswezen en Buitenlandse Handel	5 jaar	1,4	80,4	81,8	12,1
L.O. 90					
Naam van de minister van begroting: H. Schiltz	2 jaar			27,6	62,9
Kennis nationaal		juist	fout		
UNIOP 87					
Jean Gol, minister van Justitie	6 jaar	71	3		26
L. Tindemans, Buitenlandse Zaken	6 jaar	65	4		31
M. Eyskens, Financiën	2 jaar	53	18		29
F.X. de Donnée, Landsverdediging	2 jaar	49	7		44
J. Michel, Binnenlandse Zaken	1 jaar	33	18		49

(33) Merk op dat de vraagstelling verschillend is. In de L.O. bevragingen: 'Van welk departement is X minister?' De UNIOP bevraging doet het omgekeerd: 'Wie is er minister van (b.v. Justitie)?' zoals overigens L.O. 90.

Voor gewichtige departementen als Sociale Zaken, Tewerkstelling, Begroting, Binnenlandse Zaken, zijn scores als 46%, 14%, 28% en 33% toch eigenlijk schamel. Ook zij roepen geldigheidsvragen naar het keuzegedrag van grote pakken kiezers op.

3. De inschatting van de machtsverhoudingen in de Belgische politiek

In de aanhef van het deel nopens de kennis van de machtscentra is reeds verwezen naar het onderzoek van 1990 bij de besluitvormers in België over de machtsverhoudingen aan de top.³⁴ Een ander onderzoek van 1990 van de Afdeling Politologie tesamen met de Afdeling Sociologische Theorie en Methoden van de K.U. Leuven geeft het beeld van de gepercipieerde machtshierarchie in België bij de burgers anno 1990.³⁵ Zie grafiek II.

De vergelijking van beide onderzoeken wijst een aantal opvallende verschilpunten aan, waarvan het meest opvallende de plaats van de parlementsleden is. De burgers, de kiezers, hebben institutioneel alleen de parlementsverkiezingen om hun democratische stem te laten horen, om mee te beslissen. Zij menen met deze stem hoog in de Belgische machtshierarchie te zitten: zij denken tot aan de vierde plaats te reiken, een vierde plaats die nog geen 10 procentpunten verschilt met de eerste minister, de hoogste in de machtsstructuur. Met zo een beeld van zeggenschap kan men zich in een polyarchie al behoorlijk bedeed achten. Doch de harde politieke werkelijkheid is dat die vierde positie van het parlements lid veel te hoog is. Het parlements lid scoort, volgens de dagdagelijkse ervaring van de topbesluitvormers, op het terrein slechts als 17de van de 20 onderzochte topposities, met een verschil aan machtsinschatting met de eerste minister van 8,2 tot 17,8 als score of een verschil van 50,5 procentpunten. Als dat geen dramatisch verschil met de inschatting van de burgers is! Benevens de parlementsleden maken de burgers nog andere, zij het minder belangrijke, overschattingen: de politieke redacteuren, de leden van de Europese Commissie, de ambtenaren-generaal en de bisschoppen. In het GLOPO-onderzoek van 1975 worden dezelfde overschattingen gemaakt, vooral van het parlements lid.³⁶

Omgekeerd raamt men de leiders van de actiegroeperingen en de voorzitters van de Gewest- en Gemeenschapsexecutieve te laag in. De eersten: een te weinig vatbare realiteit? En de tweeden: een te nieuwe werkelijkheid om al echt tot de burgers door te dringen?

De burgers schatten de koning, voor zover deze positie bij de elite behoorlijk kan ingeschaald worden, eveneens te laag aan machtsmogelijkheden in.³⁷ Wat ze ook in het GLOPO 75 onderzoek deden. Dit is des te meer verwonderlijk daar de modale burger een grote achting voor koning Boudewijn heeft, en zeker het koningschap niet in vraag stelt.³⁸

(34) W. DEWACHTER, E. DAS, *a.w.*, blz. 77-93.

(35) N = 3000. Veldwerk door het Instituut voor advies inzake opiniepeilingen (I.A.O.), in de tweede helft van juni 1990.

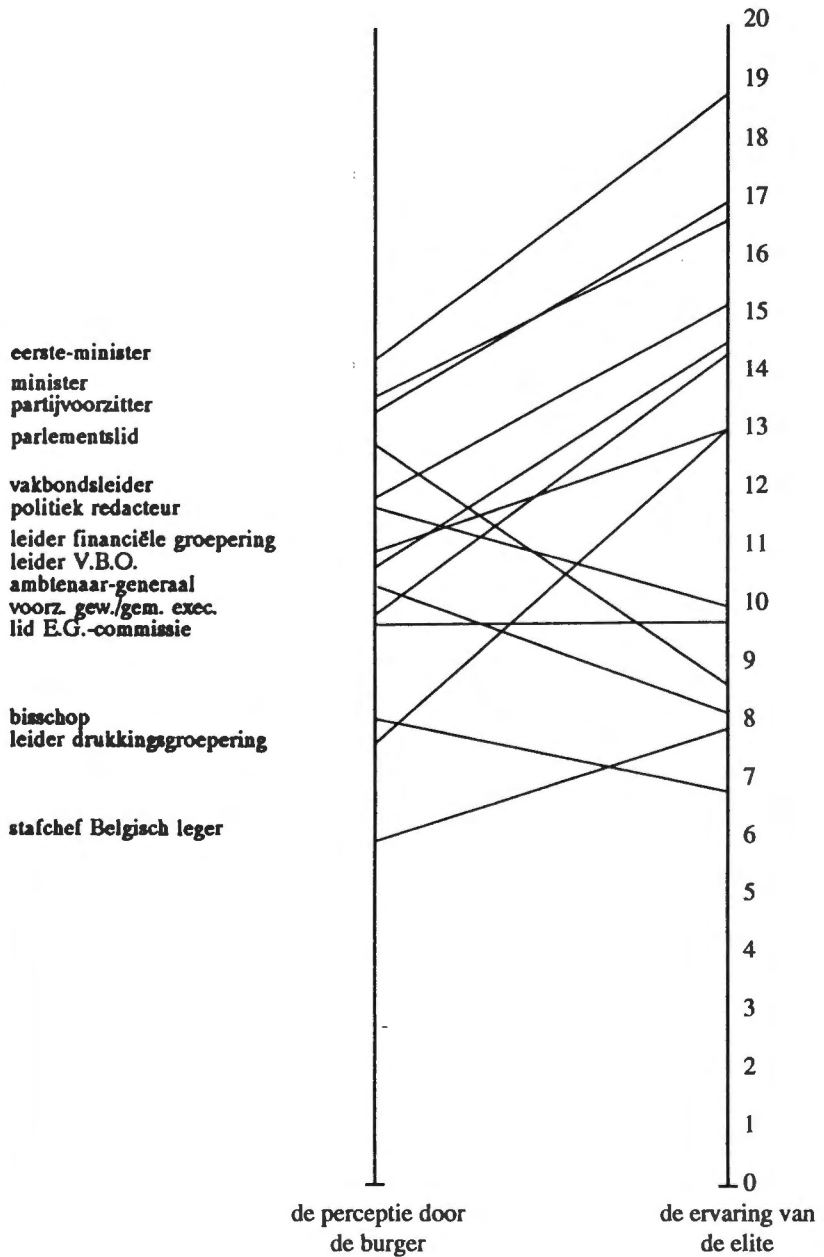
(36) W. DEWACHTER, Beeld van de machtsstructuur in België. *Res Publica* 1975, nr. 4, blz. 555 e.v.

(37) W. DEWACHTER, E. DAS, *a.w.*, blz. 82-87.

(38) B. MADDENS, De monarchie en de publieke opinie in België. *Res Publica*, 1991, nr. 1, blz. 135-176; over de macht van de koning vanaf blz. 164.

GRAFIEK II

Vergelijking tussen de perceptie van de machtshiërarchie door de burgers en volgens de ervaring van de elite

Doch er is nog een ander opmerkelijk verschilpunt dat grafiek II goed doet uitkomen. Het machtsbeeld van de burgers is opvallend minder gediversifieerd naar macht dan de ervaring van de top. In het beeld van de burgers liggen de hoogste en laagste van de bevraagde posities beduidend dicht bij mekaar : 41,6 procentpunten verschil. Bij de elite resulteert de ervaring in een verschil van 11,2 punten op een schaal van 1 tot 20, of een verschil van 58,9 procentpunten.

Foute plaatsing van ongeveer de helft van de posities ; te weinig machtsreliëf in die posities ; hoog en laag door mekaar vermengd met duidelijke onderschatting van de hoge posities en even onmiskenbare overschatting van de lage posities, in de eerste plaats het parlementslid : dit zijn opmerkelijke verschilpunten tussen het beeld van de burgers over de machtsverhoudingen aan de top en de feitelijke machtsverdeling in de politieke besluitvorming. Men kan er niet onderuit : de burgers zien het in aanzienlijke mate en op belangrijke punten anders.

4. Inzicht in besluitvormingsprocessen

Eurobarometer nummer 29 van juni 1988 (in België N = 1005, doorgevoerd in oktober 1987) schetst het beeld dat de Belgen hebben over de Europese besluitvorming. ³⁹ Zie tabel X, die tegelijk per deelinstelling of organisatie het nationale publiek met de hoogste en de laagste inschatting geeft.

TABEL X
Inzicht in het Europees besluitvormingsproces
(nationale cijfers)

Deelinstellingen en organen	Belgische score (%)	Hoogste score		Laagste score	
		land	%	land	%
Europees parlement	30	Ierland	39	Ver. Kon.	20
Europese top van regeringsleiders	28	Nederland	42	Denemarken	16
Commissie	25	Denemarken en Italië	26	Ver. Kon.	12
Raad van ministers	23	Ierland	35	Ver. Kon.	15
Europees Hof	21	Ierland	32	Spanje	9
Nationale regeringen	12	Ierland	25	Griekenl.	8
Politieke partijen	11	Nederl.	12	Portugal	4
Beroepsorganisaties	10	Frankr.	12	Duitsland	2
Nationale parlementen	9	Denem.	22	Ierland	7
Weet niet	33	Portugal	53	Nederland	19

Vijf van de twaalf nationale publieken plaatsen de Europese top van staatshoofden en regeringsleiders als meest machtige orgaan in de Europese Gemeenschap,

(39) Vraag : "Diverses institutions et organisations participent à l'élaboration et à la mise en oeuvre des politiques de la Communauté Européenne. A votre avis laquelle des institutions ci-dessous joue un rôle réellement important?". *Euro-baromètre*, n° 29, p. 26.

twee tippen op de Commissie en één op de Raad van ministers. De Belgen, zoals de Ieren en de Italianen plaatsen evenwel het Europarlement bovenaan. Een goede machtsinschatting kan men dat alleszins niet noemen. Het zgn. democratisch deficit van de Europese Gemeenschap dateert nochtans niet van gisteren, maar van 1950 af. De nationale parlementen op nagenoeg dezelfde machtsomvang als de nationale regeringen plaatsen kan men evenmin een goede inschatting van macht heten. Tevens valt het hoog percentage 'weet niet' op : 33%. Dit percentage wordt alleen overtroffen door de Portugezen (53%) en de Spanjaarden (48%), die slechts relatief recent EG-lid zijn. Maar de Grieken (31%), de Britten (28%), de Luxemburgers (27%), de Denen (26%), de Italianen (24%), de Duitsers (23%), de Fransen (21%) en zeker de Nederlanders (19%) scoren (opvallend) beter. Bij die hogere kennisniveaus zitten alle overige oorspronkelijke EGKS- en EEG-staten. De Belgen worden zelfs door recente lidmaatschappen voorbij gestoken.

5. Drukkingsgroeperingen en neo-corporatisme

De kennis van drukkingsgroeperingen en van het neo-corporatisme (zowel de armatuur als de procedures) is nog veel minder adstrueerbaar of exploreerbaar dan deze aangaande de politieke partijen. Zij zijn tot nog toe nauwelijks onderzocht. Wat op zich ook al betekenis heeft. L.O. 88 laat een eerste benadering toe. Zie tabel XI. Ter vergelijking zijn ook de politieke partijen opgenomen.

Alleen de politieke partijen zijn meer 'goed gekend' dan helemaal 'niet gekend'. En duidelijk : een verschil van 9 procentpunten. (De cijfers van het niet kennen bevestigen overigens deze die vroeger aangehaald zijn). De culturele organisaties boeken een overwicht 'niet kennen' op 'goed kennen' van 26,9 op 20,1. En opmerkelijk genoeg de sociaal-economische organisaties zijn het minst gekend, zowel in de positieve benadering als in de negatieve benadering. De twee bevroegde patronale organisaties, evenals het kleine liberale vakverbond trekken zwaar deze cijfers naar beneden. Het meest opmerkelijk is toch de zwakke kennis van de overkoepelende patronale organisatie, het Verbond van Belgische Ondernemingen, toch een pijler van het neo-corporatisme in België dat via zijn overlegbesluitvorming zeer betekenisvol is voor de miljoenen werknemers uit de privésector.⁴⁰ De simpele stelling 'De organisatie die de patroons vertegenwoordigt is het V.B.O.' levert in de GLOPO 75 bevraging al evenmin glorieuse cijfers op : 38% bevestigt de stelling, maar 9% ontkent ze, terwijl 40% zijn onwetendheid toegeeft en 13% weigert te antwoorden.

(40) Zie W. DEWACHTER, *Besluitvorming in politiek België*, a.w., hoofdstuk VI : Overlegbesluitvorming en neo-corporatisme, blz. 127-162.

TABEL XI

Kennisgraad van drukingsgroeperingen.

Percentage kiezers in Vlaanderen dat verklaart organisaties 'goed te kennen' en 'helemaal niet te kennen'* (1989)

Politieke partijen			Sociaal-economische drukingsgroeperingen			Culturele organisaties en drukingsgroeperingen		
Naam	Goed kennen	Niet kennen	Naam	Goed kennen	Niet kennen	Naam	Goed kennen	Niet kennen
CVP	54,6	2,1	ACW	33,1	9,3	BGJG	39,4	7,5
			Boerenbond	25,7	11,3			
			NCMV	10,7	37,9			
SP	34,3	6,3	ABVV	27,2	11,0			
PVV	28,1	7,8	ACLVB	6,9	49,6	LVV	3,9	57,6
			VBO	7,8	41,8			
VU	27,2	10,1	VEV	7,2	51,0	Davidfonds	22,4	22,4
						A.I.	26,0	17,9
Agalev	17,0	18,8				BBLM	9,0	29,3
Vlaams Blok	16,1	24,5						
KPB	4,5	48,4						
Gemiddelde kennisgraad	26,0	16,9		16,9	30,3		20,1	26,9
Verhouding 'goed' en 'niet'	1,54			0,56			0,75	

*De categorieën : tamelijk kennen en een weinig kennen worden hier buiten beschouwing gelaten.

Legende : Verklaring van de afkortingen

ACW : Algemeen Christelijk Werkersverbond

NCMV : Nationaal Christelijk Middenstandsverbond

ABVV : Algemeen Belgisch Vakverbond

ACLVB : Algemene Centrale der Liberale Vakbonden van België

VBO : Verbond van Belgische Ondernemingen

VEV : Vlaams Economisch Verbond

BGJG : Bond der Grote en Jonge Gezinnen

LVV : Liberaal Vlaams Verbond

A.I. : Amnesty International

BBLM : Bond Beter Leefmilieu.

TABEL XII
 Kennen van objectieven van drukkingsgroeperingen
 (Percentage juiste antwoorden bij Vlaamse kiezers)

Drukkingsgroepering	Bevraging van		
	1983	1984	1985
VEV	30,6	25,4	26,0
Fabrimetal	28,2	25,7	24,0
NCMV	35,9	31,1	37,0
ACOD	38,3	31,6	39,0
RAL	26,8	n.b.	n.b.
Groene Fietsers	52,6	n.b.	n.b.
TAK	52,6	n.b.	n.b.
VAKA	n.b.	34,7	n.b.
Amnesty International	51,7	65,3	n.b.

Legende: Verklaring van nog niet vermelde afkortingen.

n.b.: niet bevraagd

ACOD: Algemene Centrale der Openbare Diensten

RAL: Revolutionaire Arbeiders Liga

TAK: Taalactiecomité

VAKA: Vlaams Aktiecomitee tegen Atoomwapens.

Drie bevragingen (L.O. 83, 84 en 85) bevestigen verder deze vaststelling. Zie tabel XII. Er werd gevraagd de objectieven van vier sociaal-economische drukkingsgroeperingen in grote lijnen aan te geven. De score van correcte antwoorden bedroeg gemiddeld: 27% voor het Vlaams Economisch Verbond; 36% voor de Algemene Centrale der Openbare Diensten; 26% voor Fabrimetal en 35% voor het Nationaal Christelijk Middenstandsverbond.

Vroeger is ook al verwezen naar de lagere kennis inzake het voorzitterschap van het ACV dan van de PVV.

Zonder dat het neo-corporatisme als zodanig onderzocht is, doen deze resultaten eens te meer sterk vermoeden dat de kennisscore in deze niet bijzonder hoog is.

Sommige andere drukkingsgroeperingen lijken trouwens in deze bevragingen beter bekend te zijn dan bepaalde sociaal-economische groeperingen.⁴¹

6. De kennis van beleidsmaatregelen

De institutionele setting van het politiek bestel, de machtsverhoudingen en de besluitvorming zelf, dienen uiteindelijk voor het beleid. Daarin moet dat alles uitmonden. Kennis van de besluitvormingsarmatuur en -processen is functioneel naar het beleid toe. Dat beleid wordt uitgestort over de burgers; liefst is het in functie van hen uitgekend en doorgevoerd. De uiteindelijke legitimiteit van het

(41) Alhoewel het niet bijster moeilijk is de objectieven van de Groene Fietsers te raden.

politiek bestel wordt in grote mate door de adequaatheid van het beleid bepaald.⁴²

Het is derhalve aangewezen naar de kennis van dat beleid te peilen. Per saldo is de evaluatie van het beleid door de burgers belangrijker en meer doorslaggevend. Maar cruciaal in die beoordeling is toch ook de adequaatheid van de kennis terzake. De evaluatie verloopt haaks als de kennis van het beleid niet juist, niet aangepast is.

Is er al weinig onderzoek doorgevoerd over de kennis van de besluitvormingsarmatuur, dan bestaat er nog minder onderzoek over het beleid. Ook deze vaststelling is tekenend.

En waar er al onderzoek is, daar is er nog een huizenhoog methodologisch probleem. Inzake kennis van het beleid is de manier van bevragen bijzonder doorslaggevend naar de resultaten toe.⁴³ Daarom is gezocht naar enquêtes waar minstens 3 vragen van uiteenlopende aard zijn gesteld, met een minimum aan kwaliteit wat de vraagverwoording betreft. (Zie tabel XIII).

De juiste kennis van beleidsmaatregelen is, voor zover kan worden nagegaan, opvallend laag: gemiddeld 30% of minder dan 1 burger op 3 kent de inhoud van beleidsmaatregelen. Of de keerzijde: dit betekent dat 2 op 3 burgers de inhoud niet juist kennen. Gemiddeld 44% geven hun onwetendheid toe. Dat is meer dan 4 burgers op 10. En dan gaat het in alle gevallen – behalve bij de verlaging van de roerende voorheffing en het premiestelsel voor woningen – nog om strijdpunten, dit zijn in de publieke opinie omstreden beleidskwesties. Omdat het over strijdpunten gaat, zijn de peilingen weliswaar vlak vóór of vlak na de beslissing genomen, m.a.w. nog vooraleer de burgers via de uitvoering iets van de maatregelen hebben kunnen ervaren en dus kennis en inzicht opdoen. Niettemin geeft zulk resultaat toch aanzienlijk te denken.

Weliswaar wordt bij het gros van de burgers de inzichtelijke kennis overklast en overschaduwde door de reële ervaring van de beleidsmaatregelen en de probleemsituaties. Werklozen en hun familie zitten niet te wachten op het juiste percentage werklozen of de inhoud van artikel 51 van het K.B. op de werkloosheidsuitkering om te weten wat werkloosheid is en om te beoordelen of de overheid hieraan iets doet of niet. Het zelf beleven van de werkloosheid is stukken sterker en meer indringend dan welke objectieve, genuanceerde informatie of welk verstandelijk inzicht ook.

(42) W. DEWACHTER, *Politologie*, Leuven, 1986 (collegenotities), blz. 128-136. Gepreciseerd in de derde uitgave, 1993, blz. 123-132.

(43) Zie b.v. de suggestieve vraag nopens de kennis van het Spaarplan van 1984: 'Hebt u kennis genomen van het Spaarplan waarmee de regering gedurende de drie volgende jaren het overheidstekort wil drukken?'. Het is verwonderlijk dat nog 16% neen antwoordt. (*De Standaard*, 3 april 1984). Of men geeft het antwoord in de vraag: 'Is vruchtafdrijving (art. 348 tot 353 van het strafwetboek) en iedereen die abortus uitvoert of eraan meewerkt strafbaar?' In Vlaanderen antwoordt 89% ja. Dat het overeenkomstig ten honderd in Wallonië slechts op 63% ligt, doet veronderstellen dat de vertaling van de vraag iets verschillend is gelopen (*Knack*, 14 april 1978).

De *Eurobarometers* hebben helaas nogal eens een hang naar zeer suggestieve vragen of verwoordingen met het antwoord reeds in de vraag. Zie b.v. *Eurobarometer* nr. 32, blz. 17 en nr. 36, blz. A29 en de speciale *Eurobarometer*, november 1989 over racisme en onverdraagzaamheid, b.v. blz. 26.

TABEL XIII

Kennissen van beleidsmaatregelen

Beleidsmaatregelen	Jaar	Onderzoeks- bureau Aantal ondervraagden	Aantal vragen	% juiste antwoor- den	% weet niet antwoor- den
Invoering BTW (1)	1969	INRA N = 2995	8	25,0	36,8
Taaldecreet t.a.v. het bedrijfsleven in Vlaanderen (2)	1973	UNIOP N = 1500	3	26,2	51,7
Staatshervorming (3)	1982	Dimarso N = 1109	7	37,8	n.g.
BTW op woningbouw (4)	1985	ICSOP N = 1321	3	47,8	24,3
Premies voor bouw (4)	1985	ICSOP N = 1321	7	n.g.	57,5
Landsverdediging (5)	1985	Dimarso N = 1911	5	12,0	53,2
Verlaging roerende voorheffing (6)	1990	Dimarso N = 1007	6	27,0	n.g.
Verdrag van Maas- tricht ⁴⁴	1992	L.O. 92 N = 312	3	34,0	41,3
St. Michielsakkoord ⁴⁵	1992	L.O. 92 N = 312	6	32,6	40,7

(1) *Het Laatste Nieuws*, 19 juni 1969.

(2) *Le Soir*, 13, 14, 15 en 16 november 1973.

(3) *CEPESS Documenten*, 1982, nr. 3.

(4) *Pourquoi Pas?*, 30 januari 1985.

(5) L. REYCHLER, *Belgische defensie in de peiling*. Leuven, 1985, 13 blz.

(6) *De Standaard*, 28 februari 1990.

Die existentiële ervaring wordt evenwel bedreigd door een drievoudig vertekeningmechanisme. Vooreerst neigt de eigen ervaring naar vergroting en extrapolatie. Verder is er de selectiviteit van de waarnemingen en tenslotte treedt wellicht een gelijkstelling op van de eventueel partiele ineffectiviteit van de maatre-

(44) Vergelijk de 50% Vlaamse en Brusselse bedrijfsleiders die verklaren het Verdrag van Maastricht "eerder oppervlakkig" te kennen en de 33% die moeten/willen toegeven het maar "meer oppervlakkig" te kennen. Onderzoek midden september 1992 bij 400 Vlaamse en Brusselse bedrijfsleiders. *Financieel Economische Tijd*, 17 september 1992.

(45) Vergelijk de 30% Vlamingen en 44% Walen die in een Sobemappeiling van februari 1993 (N = 1000) verklaren nooit over de St. Michielsakkoorden te hebben horen spreken (*Le Soir*, 17 februari 1993). Zie tevens de 42,6% Vlamingen die in december 1990 moeten bekennen dat ze nog niet "hebben horen spreken over de derde fase van de staatshervorming. (I.A.O. peiling bij 1000 Vlamingen) *Het Volk*, 21 december 1990.

gelen in het persoonlijke leven met een algemeen gewaande inactiviteit of ineffectiviteit van de overheid. Dit 'kennismechanisme', deze 'lering uit de ervaring' draagt in zich opmerkelijk grote kansen van verwringing van die ervaring t.a.v. de overheidsinspanningen. Vervang die ervaring van de werkloosheid met haar vertekningsmechanismen door de selectiviteit van de ervaringen inzake veiligheid op straat, migrantenproblematiek, relatieve welvaart of armoede, ziekte, huisvesting, werksituatie, pensioenen en ga zo maar voort, en men verkrijgt een beter beeld van de voedingsbodem van beleidsbehoeften bij de burgers dan een technocratische inschatting dit vermog te bewerkstelligen of een (objectieve) massacommunicatie in staat is te regeren en erover te informeren.

Deel II. De verklaring van de kennisgraad

Komen we dan tot de verklaring.

Het is niet de bedoeling hierop grondig in te gaan; alleen van enkele bakens uit te zetten. Een aantal sociografische verschillen zijn bekend en constant. Zie tabellen XIV en XV die lopen van 1974 tot 1987.

Tewerkstelling, c.q. sociale stratificatie, levert de hoogste scores voor kaders en vrije beroepen, op behoorlijke afstand gevolgd door bedienden en zelfstandigen, dan geschoolde arbeiders en op nog grotere afstand gevolgd door de ongeschoolde arbeiders.

Men kent beter de eigen partij (deze waarvoor men stemt) dan de andere politieke partijen. Maar deze variabele levert niet de hoogste kennisgraad op. Partijen met meer kaders en vrije beroepen in hun kiezerskorps, en vooral met veel kiezers met hoge scholing, overtroeven de kennis van de eigen partij bij partijkiezerskorpussen met lage scholingsgraad. GLOPO 75 en ISOPO 92 adstrueren dit duidelijk.

TABEL XIV

Bekendheid van de politieke samenstelling van de regering Eyskens V
(INRA 1972) naar sociografische kenmerken ⁴⁶

	% kennen	% kennen niet
Totaal:	44,7	55,3
Geslacht :		
Mannen	53,8	46,2
Vrouwen	36,3	63,7
Leeftijd :		
15-19	28,5	71,5
20-24	43,7	56,3
25-34	48,3	51,7
35-44	48,0	52,0
45-54	49,9	50,1
55-64	46,7	53,3
65 en meer	40,3	59,7
Sociale klasse :		
Lagere klasse	39,6	60,4
Lagere midden klasse	39,9	60,1
Hogere midden klasse	52,1	47,9
Hogere klasse	64,7	35,3
Onderwijsniveau :		
Lager	38,0	62,0
Lager middelbaar	42,9	57,1
Hoger middelbaar	53,9	46,1
Hoger niet univ. (A1)	66,5	33,5
Universiteit	84,0	16,0
Meest gesproken taal in het gezin :		
Nederlands	45,0	55,0
Frans	44,6	55,4
Kiesintentie :		
C.V.P.	44,1	55,9
P.S.C.	50,0	50,0
B.S.P.	51,1	48,9
P.V.V.	54,5	45,5
V.U.	65,6	34,4
F.D.F./R.W.	62,5	37,5
K.P.	39,5	60,5
Blanco	33,3	66,7
Zonder antwoord	56,8	43,2

(46) De INRA-peiling verliep tussen 18 februari en 2 maart 1972. N=3009, uitgevoerd door International Research Associates Europe, in opdracht van en gepubliceerd door *Het Laatste Nieuws*, 14 april 1972 (en 19 april 1972). De uitsplitsingen naar gemeentegrootte en naar provincie zijn weggelaten.

TABEL XV

Politieke kennis naar klassieke sociografische kenmerken
(Volgens de verkiezingsonderzoeken A.P. 1985 en 1987)

	Tot.	Geslacht		Leeftijd			Gewest		Tewerkstelling					
		M	V	-35	35-54	55+	Vl.	Wal.	O A	G A	B	Z	K V	
Eerste minister nationale regering														
W. Martens	(85)	75	79	71	69	76	80	71	80					
W. Martens	(87)	76	80	72	73	80	75	76	73	75	85	82	73	96
Eerste minister Vlaamse regering														
G. Geens	(85)	16	24	9	14	17	18	24	7					
G. Geens	(87)	25	34	17	20	32	25	35	9	15	32	35	29	68
Eerste minister Waalse regering														
J.M. Dehousse	(85)	11	14	7	8	13	11	3	20					
M. Wathelet	(87)	14	19	10	11	21	11	10	18	13	8	24	16	44
Partijvoorzitters														
A. Neyts (PVV)	(87)	24	29	18	25	25	20	36	6	22	29	29	35	46
G. Deprez (PSC)	(87)	28	36	21	21	36	30	15	42	15	18	38	33	69
Regeringspartijen (85)														
CVP		55	61	48	53	51	58	75	29					
PSC		32	36	28	26	34	35	8	60					
PVV		42	50	35	38	41	46	62	17					
PRL		34	38	30	29	38	35	8	66					
Kennis coalitie (85)														
fout		40	31	48	46	38	35	38	43					
regionaal juist		50	57	44	45	52	54	56	43					
volledig juist		10	12	7	9	10	11	7	14					
Regeringspartijen	(87)	64	72	56	60	69	62	75	48	53	75	68	68	81
Kennisscore (1985)														
0	20	16	24	26	19	14	21	18						
1	23	17	29	22	22	25	22	25						
2	36	37	35	35	35	38	35	38						
3	18	26	11	13	20	21	20	16						
4	3	4	2	4	4	2	3	4						

Legende : OA : ongeschoolde arbeiders ; GA : geschoolde arbeiders ; B : bedienden ; Z : zelfstandigen ; KV : kaders en vrije beroepen.

De leeftijdscategorieën voor 1985 en 1987 stemmen niet helemaal overeen :

1985 : -35 ; 35 tot en met 54 ; vanaf 55 jaar

1987 : -35 ; 35 tot en met 49 ; vanaf 50 jaar.

In 1985 is de regio Brussel geteld bij Wallonië.

Naar geslacht is er het vertrouwde overwicht van de mannen : zij kennen meer van politiek dan de vrouwen, ook als het om een vrouw op een hoge positie in de politiek gaat. Zie b.v. de kennis van Annemie Neyts als voorzitter van de PVV.

Ook naar leeftijd is het beeld klassiek : de volwassenen van de middenleeftijd kennen ietwat meer van politiek dan de jongeren en de derde leeftijd.

Zoals hierboven reeds uitvoerig aangestipt kent men de partijen van de eigen taalgemeenschap uitgesproken beter dan deze van de andere taalgemeenschap. Dit heeft heel veel vandoen met het vrij autonoom en naar zichzelf gericht draaien van het communicatiewezen in Vlaanderen en Wallonië, zowel langs de kant van de produktie als langs de kant van de 'consumptie'. Het communicatiewezen in België is dubbel en vormt een soliede basis voor aparte maatschappijontwikkeling.⁴⁷

Prominentie van de politieke positie, m.a.w. haar hoogte in de machts hiërarchie, brengt politici opvallend meer in de massacommunicatie. Dit verklaart, veel meer dan de duur van het bekleden van de positie, de kennisgraad. Vergelijk de kennis van W. Martens en G. Geens, als nationale en Vlaamse eerste minister, beiden nochtans uit dezelfde partij, nl. de CVP, beiden met een vrij gelijkend persoonlijkheids- en vormingsprofiel.⁴⁸

Uit het onderzoek van INRA (1972) blijkt als voornaamste bivariaat-geanalyseerde sociografische variabele het onderwijsniveau te komen: 38% kennis voor personen die alleen het lager onderwijs hebben gelopen tegenover 84% kennis voor hen die hoger onderwijs hebben gevolgd. (Tussen haakjes: het blijft opmerkelijk dat 16% van de universitair afgestudeerden de partijpolitieke samenstelling van de regering, na bijna 4 jaar leiding, niet kennen.)

Deze uitkomst bevestigt het besluit van Agnus Campbell: "Education is perhaps the surest single predictor of political involvement"⁴⁹ en ligt in de lijn van de vaststellingen dienaangaande inzake politieke participatie. L. Milbrath en M. Goel: "A widely documented research finding is that people with higher education tend to participate at a higher level than those with less education (...) Although education is closely associated with social economic status, its effects have been found within all statuses and occupations. In addition, the relationship has been found to exist across cultures and nationalities, not only in the industrialized West but also in the developing nations of the world".⁵⁰

De meest verregaande bivariate analyse inzake politieke kennis in België is deze van Hilde Pattijn, althans op een aantal variabelen. Zij werkt weliswaar t.a.v. leerlingen in het laatste jaar van de humaniora.⁵¹

In overeenstemming met de bevindingen van Dawson en Prewitt 'politically involved individuals tend to be products of politically interested families' wijzen haar gegevens op de zeer belangrijke rol van het gezin, en met name op de mate van politieke participatie van de ouders: hoe hoger de politieke participatie van de ouders, hoe hoger de politisatiegraad van de kinderen en vice versa.⁵² Met andere

(47) W. DEWACHTER, *De dualistische identiteit van de Belgische maatschappij*. Amsterdam, 1992, blz. 22-24.

(48) Zie tevens de mate waarin voorkeurstemmen zich op gekende politici concentreren. W. DEWACHTER, De autonome keuze van de parlementsleden door de kiezers. *Res Publica*, 1988, nr. 1, blz. 83-89.

(49) A. CAMPBELL, The Passive Citizen. *Acta Sociologica*, 1962, blz. 20.

(50) L. MILBRATH, M. GOEL, *Political Participation. How and Why Do People Get Involved in Politics*. Chicago, 1977, blz. 98.

(51) H. PATTIJN, Politieke kennis van laatste jaars humaniora leerlingen. *Res Publica*, 1986, nr. 2, blz. 325-349.

(52) K. DAWSON, K. PREWITT, *Political socialization: an analytic study*. Boston, 1969, blz. 115.

woorden : de socialisatie in gezinnen met hoge politieke interesse zou doorslaggevend zijn.

Opvallend is de beperkte rol van de school inzake politieke vorming. Respondenten die de school aanduiden als belangrijkste informatiebron inzake politiek onderscheiden zich door hun lage kennisscores ! Zelfs het volgen van het vak maatschappelijke vorming heeft, statistisch gezien, geen invloed op de kennisscore, ook niet waar het formeel-politieke items betreft.⁵³ Weliswaar kon het verstandelijk niveau niet constant worden gehouden. Het vak : 'Maatschappelijke vorming' wordt in de eerder zwakke studierichtingen gegeven, niet in de sterke. De verstandelijke capaciteiten kunnen het pluseffect van het specifieke vak overtroefd hebben. Het is ook niet onwaarschijnlijk dat kinderen uit gezinnen met sterke politieke interesse meer in de sterke studierichtingen zitten en zo het effect van het vak Maatschappelijke vorming overtroeven. Dit kon, spijtig genoeg, niet verder worden geëxploreerd.

Tenslotte heeft H. Pattijn het impact van de massamedia onderzocht. Uit de analyse van de kennisstructuur van de ondervraagden blijkt de belangrijke invloed van de massamedia. In het onderzoek worden sterke verbanden vastgesteld tussen hoog verbruik van nieuwsmedia en een hoog niveau van politieke kennis. Bovendien worden de massamedia het frequentst als de belangrijkste informatiebron inzake politiek vermeld én dienen de respondenten die sterk afhankelijk zijn van de massamedia voor hun informatiewinning zich aan als de hoogst gepolitiseerden. Hoog gebruik van politiek nieuws in gezinnen met sterke politieke interesse ligt als correlatie voor de hand ; maar dit verband moet cijfermatig nog nader worden gestaafd.

Tot slot van dit verklaringsgedeelte nog twee resultaten die vrij dramatisch de betekenis van het geslacht in zijn maatschappelijke uitbouw aangeven.

Het eerste onderzoek betreft politieke kennis bij universiteitsstudenten.⁵⁴ Zie tabel XVI.

TABEL XVI

Politieke kennis naar geslacht bij universitaire vorming
(Procentueel aandeel minimale kennis)

	Mannen	Vrouwen
Maatschappij-georiënteerde studies	71,6	60,1
Overige 'humane' wetenschappen	63,1	50,1
Natuur- en bio-medische wetenschappen	53,7	41,4
Gemiddelde score	60,8	48,9

Men mag aannemen dat voor studentinnen en studenten aan de universiteit de kansen op politieke kennis tot dan toe gelijk zijn. Niettemin stelt men een lagere

(53) Vergelijk de Amerikaanse bevindingen wanneer politieke kennis in de jaren '40, '50 en '80 wordt vergeleken : 'That knowledge has been stable during a period of rapid changes in education, communication and the public role of women seems paradoxical' maar 'when level of education is controlled, levels of knowledge appear to have declined for most items'. M. CARPINI, S. KEETER, a.w., blz. 607 en 583.

(54) Gegevens uit het onderzoek : F. DHONDT, *Impact van politieke vorming op de politieke kennis en de politieke participatie van de licentiestudenten. Een veldonderzoek aan de K.U. Leuven*. Leuven, 1987.

TABEL XVII
 Politieke kennis bij immigranten naar geslacht en
 nationaliteit (Italiaanse en Turkse)

Vraag	Mannen		Vrouwen		Vrouwen			
	Ital. + Turk		Ital. + Turk.		Italiaanse		Turkse	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	Abs.	%
Naam eerste minister	104	79,4	31	22,5	31	44,2	0	0
Partij eerste minister	76	58,0	18	13,0	18	25,7	0	0
VU als Vlaamse partij	40	30,5	10	7,2	10	14,3	0	0
SP als arbeiderspartij	43	32,8	14	10,1	14	20,0	0	0
Vlaams Blok als anti-migrantenpartij	105	80,2	41	29,7	36	51,4	5	7,4
Naam gouverneur	4	3,1	0	0	0	0	0	0
Partijen in schepencollege	2	1,5	0	0	0	0	0	0
Partij van burgemeester	25	19,1	5	3,6	5	7,1	0	0
(a) Migranten	13	9,9	7	5,1	7	10,0	0	0
(a) Burgemeester	9	6,9	2	1,4	2	2,9	0	0
(a) Cultuur	22	16,8	5	3,6	5	7,1	0	0
(a) Voorzitter OCMW	0	0	0	0	0	0	0	0
(a) Sport	0	0	0	0	0	0	0	0

(a) naam van politieke personaliteiten uit Heusden-Zolder : burgemeester en schepenen.

score vast in elk van de drie studiegroepen : maatschappij-georiënteerde studies (rechten, economie, sociale wetenschappen), overige studies uit 'humane' wetenschappen en natuur- en bio-medische wetenschappen. Weliswaar overklast de studiegroep het geslacht, en wel in de zopas vermelde volgorde. Maar in elke studiegroep scoren de meisjesstudenten lager. Wat daar de verklaring en de gevolgen van zijn, vormen belangrijke kwesties. Want doorstoten tot het hoogste politiek niveau vergt in de hedendaagse polyarchie, ook de Belgische, universitaire vorming.⁵⁵ Op dat niveau manifesteert zich reeds een verschil ook al zou dit er, gezien de objectieve gelijke kansen tot dan toe, niet mogen zijn.

Het tweede onderzoek is doorgevoerd bij Italiaanse en Turkse immigranten in Limburg.⁵⁶ Zie tabel XVII.

Naargelang men van mannen naar vrouwen en van Italianen naar Turken stapt, daalt de politieke kennis drastisch. De Turkse vrouwen ontbreekt het aan de meest

(55) N. DELRUELLE-VOSSWINKEL, *Les notables en Belgique*. Brussel, 1972, 321 blz. E. DAS, Het Belgisch ministerieel carrièrepatroon. Proeve tot internationale vergelijking. *Res Publica*, 1987, nr. 2, blz. 207-229.

(56) B. RAMAEKERS, *De electorale gevolgen van stemrecht voor migranten te Heusden-Zolder*. Leuven, 1990, blz. 81 en 82.

In totaal werden 131 mannen geïnterviewd waarvan 67 Turken en 64 Italianen. Voor de vrouwen bedroeg dit totaal 138; 68 Turkse en 70 Italiaanse vrouwen werden ondervraagd, telkens met tolk waar nodig, vragenlijsten in het Italiaans en het Turks.

Vergelijk het onderzoek van oktober 1992 bij 354 migranten (Marokkanen, Turken, Italianen en Spanjaarden), uitgevoerd door Marketing Development in opdracht van BRTn-radio naar de kennis van de naam van Paula D'Hondt, koninklijk commissaris voor de migranten : 43% kent de naam (Onderzoeksrapport, blz. 9).

elementaire kennis van de Belgische nationale politiek en van de gemeentepolitiek. Zij kennen niet eens de gemeentestructuren voor hun onthaal. Slechts 5 vrouwen op 68 kennen het Vlaams Blok als de hun vijandige politieke partij. Het typische citéleven zal daaraan niet vreemd zijn, maar evenmin de familiale functioneringspatronen in Turkse gezinnen met o.m. de rolopvatting van de vrouw in de Islam. Het toont wel aan welke lange, moeizame weg naar de integratie hier nog moet worden afgelegd.

Deel III. Enkele bedenkingen

A. Oppenheim heeft lang geleden al geschreven "It is often mistakenly assumed that a person has an opinion on some issue when in fact he has none".⁵⁷ Na deze lange zoektocht naar de politieke kennis van de Belgen, zoektocht waarbij men geregeld stoot op opiniepeilingen waarin heel wat ondervraagden allegro of somnig wellicht con brio opinies weggeven over beleidsmaatregelen of politici die ze nauwelijks of niet kennen, is men geneigd eraan toe te voegen: 'Opiniepeilingen genereren nogal eens opinies waar er geen zijn. Meermaals registreren zij kunstmatig verwekte meningen'.⁵⁸ Opiniepeilingen, in bepaalde mate behept met dergelijke artefacten, gaan dan de politieke besluitvorming in, waar niet altijd de nodige kritische analyse wordt doorgevoerd om het kunstmatige van het reële te scheiden. Ten andere de opiniepeilingen, zoals ze meestal worden afgeleverd, bieden weinig aankoop punten om dit te doen.

Minder provocerend geformuleerd en meer in de lijn van de beroepsdeontologie luidt een eerste suggestie dat methodologen meer verfijnde technieken zouden ontwikkelen om de geïnduceerde, soms zelfs reflex-opinierespons te scheiden van de waarachtige en deze techniek aan het commercieel circuit zouden opdringen opdat veel registratie van lege 'hulzen' zou worden vermeden.

Een tweede bedenking betreft politieke vorming op school.

In het lager onderwijs, derde graad, wordt politieke vorming verstrekt, op een behoorlijk adequate manier met een opmerkelijk resultaat qua politieke kennis.⁵⁹

Het is daarentegen onvoorstelbaar dat in de 'humaniora' 'het opvoedingssysteem tot volwaardig mens', het overkoepelend sturingsmechanisme van de maatschappij dat de politiek toch is, niet wordt uitgelegd. De politiek leidt de maatschappij. A fortiori in een democratisch politiek bestel moet de burgers inzicht worden bijgebracht in de besluitvormingsmechanismen van het politiek bedrijf en

(57) A. OPPENHEIM, Public Opinion, in: J. GOULD, W. KOLB, *A Dictionary of the Social Sciences*. Londen, 1964, blz. 477.

(58) Zoals hoger gesteld roepen heel wat vragen uit de Eurobarometers bedenkingen op. B.v. uit *Eurobarometer 31* van 1980: Heeft u onlangs nog iets gehoord of gelezen over een Europees programma van de kankerbestrijding? Of een vraag uit de Baromètre politique van *La Libre Belgique* (o.m. op 20 maart 1989): 'Pour chacune des personnalités suivantes, voulez-vous me dire si vous souhaitez lui voir excercer une influence politique importante dans les prochains mois?' Volgt een lijst van 42 namen (of de functie bij de naam gegeven wordt is niet duidelijk; zij wordt alleszins in het verslag vermeld).

(59) Zie het onderzoek van G. VLASSELAER, *Politieke kennis bij laatste jaars lagere school*. Leuven, 1989, 154 blz. Weliswaar is de moeilijkheidsgraad in dit onderzoek in vergelijking met de andere onderwijsniveau's verlaagd.

in de beleidsvoering. En nochtans: 'Politieke vorming nastreven in het onderwijs is lange tijd taboe geweest.' 'Een waagstuk!' ⁶⁰

Niet een institutionele aanpak is aangewezen, maar een werkelijkheidsgetrouw inzicht hoe de beslissingen tot stand komen, ook en niet in het minst, met de machtsagenten en machtsverhoudingen erin. Het wetenschappelijk inzicht terzake is voorradig.

Het onderwijssysteem in België vindt het opleiden tot of in de democratie blijkbaar niet erg belangrijk. En de Belgische polyarchie is nog zo behept van, verknocht aan en begrensd door haar 19de eeuwse ideologie over de 'parlementaire democratie' dat ze niet eens de betekenis van de moderne socialisatiemechanismen beseft, noch de noodzaak inziet deze te gebruiken tot haar eigen gezondheid, of beter gezegd tot haar eigen wat meer optimaal of beter functioneren.

Niet dat van zulke socialisatie in de democratie wonderen te verwachten vallen. Wel dat de moeilijk te overschrijden drempel van een elementair kennen wordt weggenomen en dat een basis-instrumentarium tot het plaatsen en begrijpen van het politiek gebeuren is aangereikt.

Tot slot nog een bedenking aangaande de machtsongelijkheid.

Vele schemata van de besluitvorming in België tekenen deze netjes uit tot aan de brede basis van de kiezers of de burgers. Wat inzake de politieke participatie al duidelijk was, is door dit op een rijtje zetten van het beschikbare materiaal nu ook voor de politieke kennis vastgesteld. ⁶¹

Het doorstoten tot de basis gebeurt slechts sporadisch, eigenlijk eerder uitzonderlijk. Participatie en kennis reiken in die uitzonderlijke momenten dan nog niet hoog.

Nadien valt alles weer in zijn plooi: de beslissingen worden weer aan de top genomen. De betrokkenheid van onderuit, het engagement van de basis vervalt grotendeels.

De politieke kennis van de Belgische polyarchie verloopt congruent met de machtshierarchie: hoe hoger hoe meer kennis; hoe lager hoe minder kennis. En naarmate men daalt, daalt dramatisch snel de omvang en diepgang van de kennis. Om als ze onderaan komt nog slechts zeer oppervlakkig en beperkt te zijn. Met daar bovenop de verontrustende vaststelling als men al deze tabellen heeft doorlopen, dat wellicht 1 op 5 Belgen inhoudelijk helemaal niet mee is, wellicht inhoudelijk niet mee kan, laat staan met een minimale adequaatheid meedoet, op de existentiële maar vertekenende probleem- en beleidservaringen na.

Bij deze grof geborstelde maar verontrustende synthese valt het eindpunt van de analyse. Het werken op het terrein kan beginnen. De nationale regering trouwens heeft zichzelf die taak gegeven: 'Het wantrouwen en het onbegrip van de burger ten aanzien van de overheid moet worden doorbroken. De burger zelf moet mondiger worden in het verdedigen van zijn rechten. Ook de controle van buitenuit op het functioneren van de uitvoerende macht moet worden versterkt.

(60) Aldus J. WYNEN in de inleiding van het dubbel nummer van *Nova et vetera*, 1986, nr. 1-2, oktober, 132 blz.

(61) L. HUYSE, *De niet-aanwezige staatsburger. De politieke apathie sociologisch in kaart gebracht*. Antwerpen 1967, o.m. blz. 42.
A. CLEYMANS, *De niet-aanwezige burger midden de jaren zeventig*. *Res Publica*, 1985, nr. 1, blz. 125-140.

Tenslotte moet de burger meer mogelijkheden krijgen om tussen te komen in het besluitvormingsproces.”⁶²

Summary: Gauging the political knowledge of the Belgian citizen

The available studies and opinion polls are examined for indications of the degree and the content of political knowledge of the Belgian citizens. Political knowledge differs strikingly depending on the components of decision making: political parties, office holders and their competence, power relations, institutional settings, pressure groups, corporatism and policy measures. Proceeding from personification to content and from more important to less important aspects, the knowledge declines noticeably. A marked portion of the population shows a lack of even the most elementary knowledge.

(62) *Beleidsnota: Overheid nieuwe stijl*. Brussel, 1993, blz. 21.
En de Vlaamse Regering is zo mogelijk nog meer expliciet. Zie *Vlaanderen-Europa 2002*. Brussel, 1993 (beknopte uitgave) blz. 39: Vaststellingen en uitgangspunten.